

ЕВХАРИСТИЈСКА ИПОСТАСОЛОГИЈА У БОГОСЛОВЉУ МИТРОПОЛИТА ПЕРГАМСКОГ ЈОВАНА ЗИЗИУЛАСА

Увод

Митрополиту пергамском Јовану Зизиуласу његова верност светим оцима и учитељима Цркве дала је могућност да на неопатристички начин покаже њихов делатан и стваралачки утицај на савременост. Говорећи о светим оцима у контексту ипостасологије, Зизиулас каже, да су оци људском постојању и мисли даровали њихово најдрагоценије добро – појам личности. На пример, у студији „Од маске до личности” присутна су сва три кључна оквира Зизиуласове ипостасологије: одређење идентитета личности (*ὑπόστασις, πρόσωπον, φύσις, οὐσία*), разрада односа личност – Црква и разрада односа Црква – личност. Развијање садржаја ипостаси пролази кроз више ступњева у богословској мисли Митрополита пергамског, при чему би напуштање једног ступња за наредни и виши означавао збацивање лажног идентитета, тј. маске или личине. То су следећи ступњеви: биолошка ипостас, еклисијална ипостас и есхатолошка ипостас. Док за ступањ еклисијалне ипостаси Зизиулас користи следеће синониме: евхаристијска, сакраментална, крштењска, аскетска и тријадолошка.

1. Биолошка Ипостас

Зизиулас не подржава романтичну идеју екстазе или односа у којима би проблеми овог света, а посебно индивидуализама, били решени уколико ми једноставно прихватимо или усвојимо здраве концепте односа. Уместо тога, Зизиулас идентификује проблем право у језгро постојања људских бића. Проблем одржавања заједно, ипостаси и екстазе, је парадокс човечанства. Природа људског бића доводи до сукоба ова два битна аспекта праве личности. У опису биолошке ипостаси Зизиулас веома јасно објашњава, да неуспех да се буде истинска ипостас у екстази, је неизбежан резултат људске природе када се узима сама. „Тело тежи личности, али на крају долази до индивидуе”⁵⁵⁵.

⁵⁵⁵ Zizioulas, J. Being as Communion (BC), London, 1985, p. 51.

Он има намеру, да што јасније предочи, да људско биће у себи нема ресурсе са којима може постојати као ипостас и екстаза у исто време. Основни разлог за то што Зизиулас назива страшћу биолошке ипостаси јесте проблем нужности, што значи „конститутивно ипостас је везана за природни инстинкт, за импулс који је „нужан“ и не подлеже контроли слободе”⁵⁵⁶.

У нашој култури, склони смо да на романтичан начин посматрамо љубав, видевши могућност да истински превазиђемо сопствене потребе у предавању љубави другом. На неки начин евидентно је да је ово заиста карактеристика људског бића, међутим, овај идеал је неостварив с „обзиром да људска љубав има тенденцију да буде искључива а не свеобухватна, при чему је, на пример, нормално за мужа да положе искључиво право на љубав своје супруге”⁵⁵⁷. Тако, чак и у самом чину превазилажења ограничења бића, постоје нова ограничења где љубав није истински слободна и свеобухватна већ директна, ограничена и искључива.

Зизиулас покушава да развије своје разумевање парадокса људске љубави елаборирајући како у крајњем физичком изразу екстазе, она постаје њен сопствени пораз. Он користи перспективу сексуалних односа, што јасно подсећа на Сартра, који указује на неизбежну контрадикторност и фрустрирајући карактер интерперсоналних и сексуалних односа. „Трудим се да не postanем објекат другом бићу кроз љубав. У том контексту, љубав се схвата као посесивна љубав. Она је жеља да изједначимо друге себи. Али, да би се то могло десити, други мора мене да воли, и да учини да други воле мене, морам да postanем објекат да би узбудио љубав... У сваком случају без обзира на делимичну сатисфакцију која је могућа у сексуалном чину, она је расута у односу на конзумирање”⁵⁵⁸.

Иако је Зизиуласова употреба ове идеје у тексту *Биће као Заједница* помало нејасна, јасно је да он себе не ограничава на Сартрово објашњење ове аналогije. Он признаје да људи могу да остваре или реализују значајну заједницу. Он напомиње како је еротска љубав заиста мистерија заносног самопревазилажења; „еротска љубав“, чак и када је доживљена хладно и без емоционалног давања, је запањујућа мистерија постојања у најдубљем чину општења и тенденције ка заносном превазилажењу индивидуалности кроз стварање⁵⁵⁹. Еротска љубав је парадигма правог превазилажења које је могуће за људско биће. Ипак, слом људских односа који је тако евидентан у нашем друштву данас,

⁵⁵⁶ ВС, р. 50.

⁵⁵⁷ ВС, р. 57.

⁵⁵⁸ McQuarrie J. *Existentialism*, London, 1972, 86-87.

⁵⁵⁹ ВС, р. 50

јасно говори о томе да обећање „смислених“ односа остаје нејасна и неиспуњена нада. Већи део онога што чини екстазу у сексуалним односима је заједница физичких лица без учешћа целокупног психосоматског бића. Другим речима, чини се да је дефинитивни елемент губитка праве екстазе у самом чину који тврди да га садржи. Оно што је још значајније, илустрација еротске љубави открива проблем да чак и у чину стварања новог живота постоји семе смрти. Биолошка ипостас је повезана циклусом живота и смрти. На крају, чак и највећи примери екстазе заврше смрћу.

Зизиулас сугерише да постоје два аспекта смрти појединаца. Први је, да смрт означава нагли и реални престанак егзистенције за конкретно и посебно биће. Трагична је сама негација „сопствене ипостаси“ (распад и уништење тела и индивидуалности). Из перспективе овога света, можемо говорити о личности искључиво кроз наставак постојања њеног рада или кроз сећања на њен живот након што је умрла. На неки начин ово је наставак њеног постојања, али није њен наставак као посебне и непоновљиве личности. У извесном смислу, није битно колико успешна личност може бити у превазилажењу давања свога бића, на крају њено конкретно и индивидуално постојање кроз смрт, не чини је више личношћу. Дакле, „ово никада не може бити у потпуности реализовано у историји, док год природа диктира своје законе човеку, нарочито у облику смрти“⁵⁶⁰. Други аспект смрти је, да када особа умире, она умире сама, њена љубав умире са њом, и то је разлог зашто је смрт тако трагична. Љубав или екстаза личности не настава да постоји након што појединац умре. Чак и ако је личност успела да живи на начин где њена егзистенција, заиста, превазилази давање њенога бића, на крају, њена смрт доказује да је и она индивидуа. Зизиулас назива ово уступањем „времена“ и „простора“ „другим индивидуалним ипостасима“⁵⁶¹. Тако, он наводи, да је смрт заиста коначни израз немогућности појединца да настави са превазилажењем давања свог постојања. Хајдегер би видео „аутентично“ постојање као прихватање природног ограничења смрћу, не дозвољавајући да то учини нечије постојање негативним. „За хришћанског мислиоца, с друге стране, она остаје најгори непријатељ човека, најнеприхватљивији од свих ствари“⁵⁶².

Ако посматрамо људска бића из перспективе створеног домена, приморани смо да приметимо, да је личност, барем на начин на који је Зизиулас дефинише, као трајне ипостаси у екстази, и даље немогућа.

⁵⁶⁰ Zizioulas J., *On Being a Person*, p. 44.

⁵⁶¹ *BC*, p. 51.

⁵⁶² Zizioulas J. *Human Capacity and Human Incapacity*, *Scottish Journal of Theology* – 28, 1975, p. 422.

Ипак, Зизиулас тврди да нада у истиниту личност остаје могућа и зависи од ангажовања Бога светом који је створио. Он каже да „само теологија може третирати праву, аутентичну личност, као и да апсолутна онтолошка слобода мора бити нестворена“⁵⁶³.

Црквени оци донели су две значајне промене које су ослободили од традиционалних философских схватања, дајући онтологији основ који даје наду, а то је да се заједно одржи однос и посебност у апсолутном смислу које нам светоотачке дефиниције личности предлажу. Две битне промене које су предложене јесу: а) радикална промена у космологији, која би ослободила свет и човека од онтолошких нужности и б) онтолошки поглед на човека, који би ујединио личност са бићем човека, са његовим сталним и трајаним постојањем уз његов оригинални и апсолутни идентитет⁵⁶⁴. Са ове две тачке, Зизиулас, изазива највише алтернативне приступе онтологији. Ипак, да би разумели шта он мисли овим и како намерава да ово искористи, треба да продискутујемо о томе, шта он подразумева под црквеном ипостасју.

2. Еклисијална Ипостас

Црквена или еклисијална ипостас схвата истинско постојање на начин на који биолошка ипостас то не схвата. То чини тако, што утврђује ипостас или начин постојања који се не контролише онтолошком нужношћу. У циљу да понуди ово решење, „ипостас“ неизбежно мора да буде укореењена, или конституисана у онтолошкој стварности која не пати од створености⁵⁶⁵. Кључна идеја на којој Зизиулас настоји овде, јесте да црквена ипостас мора имати извор који омогућава истинско слободно постојање, егзистенцију која није укореењена у нужности, али и да даје могућност да превазиђемо ограничења нашега давања. Другим речима, ипостас не сме бити ограничена тиме што је укореењена у природном циклусу живота и смрти, који су параметри биолошке природе. Овај „извор“ може се наћи само у доктрини *creatio ex nihilo* која тврди да постоји нешто „друго“ до овога света, да се Бог разликује од његове креације. Једино учествовањем у екстази овог „Другог“, човек може истински да се нада да превазиђе нужност постојања, да се ослободи зависне повезаности наслеђене затвореним системом. Све ово захтева онтолошку промену у начину постојања или ипостаси бића. Ова промена се налази у основи односа са Богом. Бог као нестворен, који је ван граница нужности створености нас као бића, нуди могућност извора бића, или начина постојања, јер је способан да воли

⁵⁶³ ВС, р. 43.

⁵⁶⁴ ВС, 38–39.

⁵⁶⁵ ВС, р. 54.

у апсолутној слободи. Ово се нарочито уздиже на ниво онтолошког примата, који се пројављује као сам без зависности од свог идентитета и квалитета позајмлених из природе и тако се примењује и на друга бића, али искључиво на везу коју Он представља као незаобилазани онтолошки садржај⁵⁶⁶.

Однос према Богу нуди могућност аутентичне трајности личности; а) јер је створио свет ни из чега и стога није нужно везан за њега, али јесте у односу истинске слободе, и б) зато што Бог постоји као истинита и трајно одређена личност. Божија апсолутна слобода налази се у његовом Тројичном бићу. Ако се вратимо дискусији о Кападокијској доктрини о Тројици, приметимо да Бог прво не постоји као природа – суштина, а затим је у односу, напротив, Бог је у самој својој природи екстаза и ипостас, три Личности у јединици. Екстаза Бога, његова љубав, је присутна и у његовој творевини. Кроз посредовање Христа Духом, оно што важи за Бога постаје важеће и за човечанство. Овај нови начин постојања, црквена ипостас, мора на неки начин бити слободна од нужности која је довела до губитка личности за биолошку ипостас. Ова ипостас је реализована на онтолошки начин у Христу, који доводи човечанство у однос са Богом. „Христологија је стога проглас човеку да његова природа може бити „васпостављена“ на начин слободан од онтолошке нужности његове биолошке ипостаси, која као што смо видели, доводи до трагедије индивидуализама и смрти⁵⁶⁷. Тако да се у Христу права личност остварује и постаје доступна за човечанство.

Крштење је „ново“ рођење у Цркви која као Тело Христово чини нову заједницу. „Нови“ елемент крштења јесте реконституција људског бића у коме заједница односа постаје извор нове ипостаси, а мрежа односа није спољашња конституција ипостаси, већ је уствари стварна конституција ипостаси. Парадокс посебности и заједништва (екстазе) је у томе што су то два елемента међусобно конститутивних, а не супротстављених интереса. Нова личност је нове ипостаси, новог начина постојања. У биолошкој ипостаси људско биће прво постаје, а затим је у односу, у црквеној ипостаси људско биће је у и преко његових односа, те постаје могуће реализовати екстазу и ипостас у исто време. Уз црквену ипостас укореењену у Богу који је заједница Три Личности, ова ипостас је у стању да схвати екстазу и ипостас у исто време.

Да ли то значи да је људска природа поништена или избрисана? Станилое сугерише да у Зизиуласовом раду постоји очигледно поништавање људског бића као психосоматског јединства, у којој физичко или биолошко постојање мора бити ускраћено или стављено по страни у корист црквене егзистенције. Заправо, у Гностичком

⁵⁶⁶ Zizioulas, J., On Being a person, p. 41.

⁵⁶⁷ BC, p. 56.

смислу тело се понекад посматра као препрека за остваривање истинског постојања. „Тело води заједништву са другима, али у исто време, оно је и „маска“ лицемерја, тврђава индивидуализма, возило коначног раздвајања-смрти“⁵⁶⁸. Да ли Зизиулас, уствари, посматра физичко постојање у негативном светлу у којем оно постаје главна препрека правога или вечног живота који нам Христос нуди?

Може се уочити, да је Зизиулас веома пажљив у тврдњи да „две основне компоненте биолошке ипостаси, ерос и тело, не би требале бити уништене“⁵⁶⁹. Негирати ово било би у ствари негирање да постоји било каква веза између биолошке природе и црквене ипостаси. Зизиулас је нестрпљив да примети, да ипостасна промена није губитак онога што конституише биолошку природу – већ да је промена у начину постојања. Црквена ипостас конституисана је у односу на Бога и људску природу, а не једноставно на неопходности биолошког постојања. „Подвижнички карактер црквене ипостаси не долази до порицања света или биолошке природе постојања, већ подразумева порицање биолошке ипостаси“⁵⁷⁰. Зизиулас пажљиво напомиње, да негирање биолошке ипостаси није негирање саме људске природе: „Сувишно је да се нагласи, да ово није довољно да би се говорило о трансцендентности биолошке ипостаси ако природа није успостављена истовремено у евхаристијској заједници“⁵⁷¹. Тиме Зизиулас наглашава важност, да се тело не посматра као негативан концепт као у Гностичкој традицији, већ као интегрални део личности.

Дакле, Зизиулас прави разлику између биолошке природе и биолошке ипостаси. Биолошка природа није погрешна сама по себи, већ онда када ипостас живи само у складу са природом, а не као црквена ипостас. Тада ограничења биолошке природе постају проблем. Ипак, чак и код црквене ипостаси, мора нам бити јасно да је природа апсолутно неопходна и не само неопходна, већ и испуњена кроз однос са Богом. „Биолошко биће човека налази преко свог испуњења у Христу његову истинску духовну ипостас“⁵⁷². Начин постојања црквене ипостаси не пориче тело или ерос али их доживљава на црквени начин. То више није повезаност са свим ограничењима својственим биолошкој природи, већ је она у стању да откупи биолошку природу кроз ипостасно кретање екстазе у Евхаристији.

⁵⁶⁸ ВС, р. 52.

⁵⁶⁹ ВС, р. 53.

⁵⁷⁰ ВС, р. 63.

⁵⁷¹ ВС, ft nt, р. 63.

⁵⁷² Panayotis, N. Deification in Christ. New York, 1987, р. 124.

Уместо закључка:

Евхаристијска Ипостас

Језик праве екстазе у црквеном постојању звучи помало идеалистички, гледано кроз историју Цркве. Ово нас наводи да приметимо, да за Зизиуласа црквена ипостас није нешто што се реализује једном заувек у овом животу. Човек је и даље предмет смрти биолошке ипостаси⁵⁷³. Трансформација из ипостаси која живи биолошки на ону који живи црквено није, једноставно, покајање које остварује црквену ипостас као потпуно ново биће које више није предмет нужности биолошке природе.

Уствари, сусрет између црквене и биолошке ипостаси ствара парадоксални однос људског постојања. Човек изгледа да постоји као онај који ће бити; црквени идентитет је повезан са есхатологијом, то јест, са коначним исходом његовог постојања⁵⁷⁴.

Биолошка природа није „услов“ који је поништен или замењен црквеном ипостасју, напротив, постаје смисао у коме људско биће живи и биолошки и црквено. Црквено постојање је остварно у Христу, тако да за сваку личност у Цркви постоји вера и нада да ће и она заиста постати аутентична личност⁵⁷⁵. То је вера и нада заснована на чињеници да је у васкрсењу Исус истинска личност што „доказује да права ипостас Христова није биолошки једна, већ есхатолошка или Тројична“⁵⁷⁶. Истина о личности није, дакле, нешто што се реализује у садашњости, будућност је та реалност, која кроз веру и наду, постоји већ сада, али још не, дијалектички⁵⁷⁷. Ова нада у будућност постаје присутна у реалности на конкретан и материјалан начин само на „тренутак“ у Евхаристији где се личност односи на слободан и свеобухватан начин⁵⁷⁸. Дакле, Зизиулас установљава и трећу врсту ипостаси то јест евхаристијску ипостас. У Цркви се ова есхатолошка реалност личности реализује само у Евхаристији где „Евхаристија је пре свега окупљање, заједница, мрежа односа, у којој човек опстаје на начин који превазилази сваку искључивост биолошке или социјалне врсте“⁵⁷⁹. Евхаристијски начин постојања није у том смислу ипостаси, која је испрекидана црквеном или биолошком ипостасју, заправо, то је начин постојања у којем људско биће постоји на оба начина, и биолошки и црквено. Конкретно, могло би се

⁵⁷³ Zizioulas, J., *Capacity*, p. 420.

⁵⁷⁴ ВС, p. 59.

⁵⁷⁵ ВС, p. 58.

⁵⁷⁶ ВС, p. 55.

⁵⁷⁷ ВС, p. 62.

⁵⁷⁸ McPartlan P. *The Eucharistic Makes the Church: Henri de Lubac and John Zizioulas in Dialogue*, Edinburgh, 1993, p. 266.

⁵⁷⁹ ВС, p. 60.

рећи да је евхаристијска ипостас црквена ипостас у оној мери у којој је њена онтологија одређена, али ипак наставља да постоји на начин који не пориче биолошку природу, али је трансформише. Ова ипостас одражава карактер особе у Цркви која је још увек предмет нужности биолошке ипостаси и која превазилази ову нужност у „окупљању и кретању што су две основне карактеристике Евхаристије”⁵⁸⁰. Кретање ка циљу у будућности, који је реализован у Христу, и који се налази у центру евхаристијског славља.

⁵⁸⁰ ВС, р. 61.

Summary

Igor Kocic (Veliko Tarnovo)

Eucharistic hypostasiology in the theology of Metropolitan John (Zizioulas) of Pergamon

A loyalty to the Fathers and teachers of the Church provided an opportunity for Metropolitan John (Zizioulas) of Pergamum to demonstrate in neopatristic way their active and creative influence on modernity. By relating to the Church Fathers in the context of hypostasiology, Zizioulas claims that the Fathers have yielded the most precious concept for human existence and thought – the concept of personhood. For example, in the study ‘From Mask to Person’ all three key notions of Zizioulas’ hypostasiology are present: the definition of personal identity (*ὑπόστασις, πρόσωπον, φύσις, οὐσία*), the development of the personhood-Church relations and the development of relations between the Church and personhood. The development of the notion of hypostasis passes through several stages in the theological thought of the Metropolitan of Pergamon. Every next stage in this process is identified as transcending the false identity, i.e. mask. These are the following levels: biological hypostasis, ecclesial hypostasis and eschatological hypostasis. Zizioulas applies the following synonyms to the level of ecclesial hypostasis: Eucharistic, sacramental, baptismal, ascetic and Trinitarian.

Zizioulas does not support the idea of a romantic relationship or ecstasy in which the problems of the world, especially individualism, were solved if we simply accept or adopt the concepts of healthy relationship. Instead, Zizioulas identifies the core problem of the human existence. The problem of maintaining together hypostasis and ecstasy is the paradox of humanity. The nature of human beings leads to a conflict of these two important aspects of true personhood. In his description of the biological hypostasis, Zizioulas clearly explains the failure to attain the true hypostasis in ecstasy as the inevitable result if human nature is taken alone. He intends to present as clearly as possible that human being has no resources by which he can exist as hypostasis and ecstasy at the same time. However, Zizioulas claims that hope in true personhood remains possible and depends on the commitment of the world that is created by God. He states that only theology may explain an authentic personhood, and that the absolute ontological freedom must be uncreated.

The article scrutinizes Zizioulas’ position that a new way of being that is mode of ecclesial hypostasis must somehow be free from the neces-

sity that led biological hypostasis to the loss of personhood. Hypostasis is ontologically realized in Christ, who brings humanity into relationship with God. Thus, in the biological hypostasis the human being firstly becomes, and then enters into relationships, while in the ecclesial hypostasis the human being exists only through and by his relationships, and thus, it may be possible to realize both hypostasis and ecstasy at the same time. The biological hypostasis may achieve hypostasis and ecstasy at the same time only by means of ecclesial hypostasis, which is rooted in God, who is a community of Three Persons.

The article discusses further the important issue related to the study of personhood and nature, and their interrelation in the theology of Metropolitan John Zizioulas: **whether human nature is revoked or deleted in favour of ecclesial hypostasis?** By adopting Staniloë's position one may conclude that in Zizioulas' thought the human being is obliterated as psychosomatic unity, since the physical or biological existence is denied or put aside in favour of the ecclesial existence. Does, then, Zizioulas perceive the physical existence in the negative light as a major obstacle to the proper or the eternal life that Christ offers?

It may be noted that Zizioulas is very careful in stating that the two main components of biological hypostasis, Eros and the body should not be destroyed. To deny them would mean to deny the fact that there is connection between the ecclesial hypostasis and the biological nature. Zizioulas is eager to point that the hypostatic change is not a loss of constituents of the biological nature, but it is rather a change in the mode of existence. Thus, Zizioulas distinguishes between the biological nature and the biological hypostasis. The biological nature is not bad in itself, but only when hypostasis exists solely in harmony with nature, and not as the ecclesial hypostasis. Restrictions of the biological nature then become a problem. However, according to Zizioulas, it must be clear that even in the ecclesial hypostases nature is absolutely essential and by being essential it is also realized through a relationship with God. Zizioulas concludes that the *Eucharistic mode of existence* does not mean an hypostasis, which is constituted by both ecclesial and biological hypostases, but it indicates actually a way of being in which the human being exists in both the biological and ecclesial mode. In other words, the Eucharistic hypostasis is ecclesial hypostasis insofar as it is determined by its ontology, but it continues to exist in a way that does not deny the biological nature, but transforms it. According to Zizioulas, this transformation takes place in the Eucharist.